

# Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju – kvalitativna metoda

**IVANA JEDUD**

Sveučilište u Zagrebu  
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet  
Smjer poremećaji u ponašanju  
e-mail: jivana@nrt.hr

**TIHANA NOVAK**

Sveučilište u Zagrebu  
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet  
Smjer poremećaji u ponašanju  
e-mail: tnovak@email.htnet.hr

UDK 379.8.092-053.5:364.27  
364.27:379.8.092-053.5  
316.614:379.8

Prethodno priopćenje  
Primljeno: 19. travnja 2005.

*Slobodno vrijeme prostor je koji treba omogućiti zadovoljavanje različitih potreba kao što su igra, zabava, učenje novih znanja i vještina, gradnja važnih odnosa, osnaživanje i mnogi drugi. U adolescenciji vršnjaci postaju "važnijima" od obitelji, stoga se u krugu vršnjaka počinju zadovoljavati potrebe koje su se prije zadovoljavale u obitelji. U vršnjačkoj skupini mladi nalaze potrebnu potporu za svoje stavove, interese, motive, poglede na život. Zbog tih, ali i drugih razloga, suvremena literatura koja se bavi djecom i mladima s poremećajima u ponašanju i onima u riziku, slobodno vrijeme procjenjuje kao značajno područje u kojem se pojavljuju mnogi rizici za razvoj poremećaja u ponašanju, ali i snage za prevenciju, rano otkrivanje i djelovanje stručnjaka.*

*Ovo istraživanje dio je projekta Socijalnopedagoška dijagnoza – participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranje intervencija, nastalog u želji da se približi odgovorima na pitanje kako bolje prosuditi potencijale djeteta i njegova okruženja i pronaći kvalitetnije načine postizanja ciljeva odgoja i socijalizacije. Tema kojom se bavi ovaj rad dio je cjelokupne slike, a odnosi se na slobodno vrijeme. Ispitivano je dvadesetoro djece i mladih s poremećajima u ponašanju koji se nalaze u procesu stručne procjene potreba i planiranja intervencija, u dobi od 12-17 godina. S njima je vođen polustrukturirani intervjui, a podaci su obrađeni kvalitativnom metodom, postupcima sažimanja i strukturiranja, pomoću Nvivo programa.*

**Ključne riječi:** SLOBODNO VRIJEME, POREMEĆAJI U PONAŠANJU, DJECA I MLADI, KVALITATIVNA METODA

## Uvod

Čovjekov subjektivni svijet predmet je proučavanja mnogih disciplina. U okviru psihologije time se bavi socijalna psihologija i psihologija osobnosti u okviru proučavanja samoprocjene, poimanja sebe, samorazumijevanja i sl. U sociologiji je to interpretativna sociologija i njezine tri tradicije – interakcionizam, fenomenološka sociologija i etnometodologija, koje nastoje dati logički uređen opis kako pojedinac u interakciji s drugima stvara socijalni svijet, objašnjava ga kroz perspektivu sebe i drugih te u njemu pronalazi svoje mjesto. Pedagoške znanosti, a među njima i socijalna pedagogija, istražuju pojmove u okvirima pedagoškog procesa kroz različite socijalne kontekste i tako pridonose vlastitim istraživačkim trendom na tom području.

Jedan od osobito značajnih načina na koji stručnjak može dobiti uvid kako dijete ili mlada osoba doživljavaju sebe, druge osobe, neku situaciju, svoje ponašanje i sl. jest tehnika samopredstavljanja, samoprocjene, koju je moguće operacionalizirati na mnogo načina, kroz razgovor, ček liste, anketni upitnik, kreativne tehnike.

Samopredstavljanje, samoocjena i samorefleksija u socijalnopedagoškom istraživanju poseban su metodološki problem jer moramo odgovoriti na pitanje kako valjano razumjeti. S vrlo izravnim metodološkim pristupom u socijalnopedagoškom istraživanju, istraživač lako iskri

samoprezentaciju u smjeru svojih očekivanja. Zbog toga su metodološki pristupi koje koristimo u proučavanju subjektivnog svijeta uglavnom otvoreni i usmjereni kvalitativno. Kvalitativna metodologija na pedagoškom području u većoj mjeri predstavlja dijalektičan odnos između implicitne teorije i eksplicitne pedagoške prakse (Ropuš-Pavel, 1999).

Proces kvalitativne analize je eklektičan, nema jednoga "ispravnog puta". Od istraživača zahtijeva otvorenost u kreiranju, stvaranju usporedbi, prepoznavanju kontrasta, sposobnosti da vodi drukčiju mogućnost povezivanja i stvaranja slike (Creswell, 1994).

Ovo je istraživanje dio projekta "Socijalnopedagoška dijagnoza – participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija", nastalo u želji da se približimo odgovorima na pitanje: kako najbolje prosuditi i objasniti potencijale djeteta i njegova okruženja te kako pronaći kvalitetnije načine postizanja ciljeva odgoja i socijalizacije djece? Na koji je način moguće kreirati socijalni prostor koji pruža potporu u razvijanju kompetencija, strategija i vještina? Kako djeci i mladima s poremećajima u ponašanju ili riziku na njih pružiti pomoć i potporu u nošenju sa zadaćama koje im društvo postavlja sa svrhom njihove optimalne socijalne integracije?

Mnoge se teme isprepleću u nastojanju pružanja odgovora na postavljena pitanja. O njima smo razgovarali s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju (ili riziku na razvoj poremećaja). Neke od tih tema su: kako oni vide sebe, svoju obitelj, vršnjake, kako provode slobodno vrijeme, koji su im interesi, kako se nose sa školskim zadacima, očekivanjima odraslih, kojim se strategijama suočavanja i rješavanja problema u životu koriste, kakvi su okviri njihovih normativnih orijentacija te što žele i očekuju od sebe, drugih, budućnosti. Riječ je o temama koje bi trebale pokazati kako mladi iz uzorka doživljavaju svoj život i sebe u vremenskoj perspektivi i perspektivi drugih osoba, što sami procjenjuju kao svoje rizične i zaštitne čimbenike.

Tema kojom se bavi ovaj rad samo je dio cjelokupne slike, a odnosi se na samoprezentaciju mladih o slobodnom vremenu.

### **Slobodno vrijeme djece i mladih**

Prema zaključcima 4. svjetskog foruma mladih Ujedinjenih naroda (2001) svi mladi ljudi trebaju imati pravo i mogućnost sudjelovati u socijalnim, kulturnim i sportskim aktivnostima bez obzira na spol, rasu, religiju, socioekonomski status ili mjesto gdje žive. Slobodno vrijeme trebalo bi omogućiti različite vidove zadovoljavanja potreba kroz individualni ili timski rad. Sami mladi, k tome, od slobodnog vremena očekuju da im osigura zabavu, druženje, učenje novih vještina te priliku da budu aktivni u životu svoje lokalne zajednice. Aktivnosti i prostor slobodnog vremena tako postaju važno sredstvo za osnaživanje mladih kao i sfera realizacije interesa svakog pojedinca ili grupe.

Ilišin (2002) promatra interese kao fenomen usko povezan s načinom korištenja slobodnog vremena. Pantić (prema Ilišin, 2002) navodi kako su interesi jedan oblik vrijednosti, uglavnom terminalnih, za koje je karakteristična zaokupljenost svijesti omiljenim sadržajima i/ili bavljenje određenim aktivnostima. Isti autor navodi osnovne značajke interesa: interesi su jedno od distinktivnih ljudskih obilježja, oni su univerzalni (svi ljudi pokazuju neke interese), govore o zrelosti i kapacitetima neke osobe, predstavljaju stalne, svjesne i stabilne pokretače te se može tvrditi da su jedna od najstabilnijih ljudskih dispozicija.

Interesi imaju veliku ulogu u oblikovanju identiteta i u samoaktualizaciji pojedinca, te su jedan od čimbenika kohezije malih i neformalnih grupa, kao što su vršnjačke grupe koje prepoznajemo kao bitan čimbenik socijalizacije.

Rot (1983) definira vršnjačku grupu kao posebnu malu grupu u kojoj su članovi, kao i u obiteljskoj grupi, međusobno emocionalno povezani. Najvažnijim vršnjačkim grupama smatra adolescentne (12 do 18 godina) vršnjačke grupe u kojima dominiraju osjećaj simpatije u međusobnim odnosima članova te zajednička iskustva na temelju zajedničkih aktivnosti. Te se aktivnosti uglavnom ubrajaju u sferu slobodnog vremena.

Rot navodi sljedeće karakteristike vršnjačkih adolescentnih grupa:

1. postojanje zajedničkih aktivnosti koje se ponajprije odnose na način korištenja slobodnog vremena (pojavljuju se i određene vrste adolescentnih potkultura), ali i razgovor o tome što autor naziva tekućim društvenim problemima, a može se nazvati i temama aktualnim za mlade poput odnosa sa odraslima, odnosa među spolovima, odnosa prema društvenim normama i dr.

2. adolescentna grupa kao mjesto odnosno prostor za zadovoljenje određenih potreba i želja (potreba za pripadanjem, druženjem, kontaktom sa suprotnim spolom, udruživanjem). Jedna od važnijih je težnja za samostalnošću.

3. adolescentne grupe se formiraju na temelju uzajamne privlačnosti članova, te su uspostavljene veze vrlo čvrste.

4. ne postoji formalizirana hijerarhija vodstva i moći; postoji više pojedinaca od kojih svaki ima veći udio u nekoj aktivnosti. Karakteristično je stvaranje podgrupa.

5. očito konformiranje s normama grupe uz istodoban rigidni antikonformizam u odnosu na norme odraslih.

Govoreći o vršnjačkim grupama, Ropuš-Pavel (1999) navodi da u adolescenciji vršnjaci postaju pojedincu mnogo važnijima od obitelji te se u krugu vršnjaka počinju zadovoljavati potrebe koje su se prije zadovoljavale u obitelji. U vršnjačkoj grupi mladi nalaze potrebnu potporu za svoje interese, motive, stajališta te pogled na život.

Holt spominje (1998) slobodno vrijeme kao prostor za “*authentic selves*” – autentično ja. U svom istraživanju, na temelju intervjuiranja 19 mladih navodi kako mladi iznose da je slobodno vrijeme, osobito ono provedeno s prijateljima i na mjestima poput kafića ili kod kuće, prostor gdje mogu biti doista ono što jesu – *real self*.

Tako slobodno vrijeme postaje prostorom gdje ne postoje barijere postavljene u radnom, obrazovnom ili obiteljskom okruženju te prostor gdje se mladi mogu opustiti i izraziti svoj *pravi identitet*.

Irby i Tolman (2002) o slobodnom vremenu govore kao o prilici za samoizražavanje, relaksaciju, vježbanje samokontrole te razvoj i učenje u drukčijim uvjetima – manje kritizerskim nego u školskom okruženju. Pozitivni učinci aktivnosti slobodnog vremena na djecu i mlade prema njima su:

- Socioemocionalni razvoj i angažman – uključujući i održavanje prijateljstava te angažman u zabavi i druženju kao i sposobnost da se nosimo sa različitim situacijama;
- Profesionalni razvoj/orijentacija i angažman – vještine nužne za zapošljavanje, razumijevanje profesionalne karijere i načina ostvarivanja iste;
- Fizički razvoj i angažman – biološka maturacija i zdravlje;
- Kognitivni razvoj i angažman – kritičko mišljenje, kreativnost, rješavanje problema;
- Civilni razvoj i angažman – vlastiti utjecaj na socijalnu okolinu te odgovornost prema drugima uz priliku da se zajednički radi na postizanju nekog cilja.

Isti autori također napominju da je slobodno vrijeme ujedno i prostor za očitovanje problematičnog ponašanja mladih (pušenje, pijenje, delinkvencija, nasilje, lutanje, rizična seksualna ponašanja do pretjeranog gledanja televizije).

U kategoriji “značaj društva i druženja” Ropuš-Pavel (1999) navodi kako maloljetnice iz odgojnog doma opisuju druženje u prošlosti kao druženje povezano s alkoholom, drogom, nabavkom droge, slušanjem glazbe, zabavom, igrom, sportskim aktivnostima, kaznenim djelima.

Nužno je, dakle, u svakoj raspravi i/ili pokušaju unapređivanja slobodnog vremena mladih voditi računa o svim njegovim socijalizacijskim efektima i čimbenicima.

Vežući pojam slobodnog vremena uz pojam rada (Ilišin, 2002) izdvajaju se dva načina gledanja na slobodno vrijeme: slobodno vrijeme kao ostatak vremena nakon društveno obaveznog rada, koji obuhvaća različite društvene i obiteljske aktivnosti, dodatni rad te neobvezujuće aktivnosti i slobodno vrijeme kao vrijeme u kojem se upražnjavaju aktivnosti odabrane isključivo slobodnom

voljom – tzv. dokolica (*leisure time*). Dokolica ima tri osnovne funkcije: odmor, zabavu i razonodu te razvoj ličnosti.

Kad govorimo o djeci i mladima, imajući na umu već naznačen intenzivan razvojni i socijalizacijski moment toga životnog razdoblja, funkcija razvoja ličnosti je od iznimnog značenja. Stoga se nikako ne smije ignorirati uloga slobodnog vremena ili umanjivati njegov značaj.

Nerijetko je, ipak, prisutna okolnost da se aktivnosti slobodnog vremena u društvu i zajednici smatraju fakultativnim – zgodnim, ali ne i nužnim, prisutnim, ali ne i važnim (Irby i Tolman, 2002). Aktivnosti slobodnog vremena često postaju sredstvima i metodama kažnjavanja i uskrate mladim ljudima: primjerice pogoršanje uspjeha u školi rezultira uskraćivanjem slobodnog vremena. Isti trend vidljiv je, kako autori navode, i u situacijama kad dolazi do smanjenja novčanih sredstava u lokalnim zajednicama – sportski i kulturni programi se najprije prestaju financirati.

Osim navedenoga, neke od aktivnosti slobodnog vremena jednostavno su samo nastavak školskih i obiteljskih obveza.

Stoga, Irby i Tolman (2002) definirajući slobodno vrijeme, naglašavaju da su to oni sati u danu kad mladi nisu formalno angažirani u školskim, kućanskim ili radnim aktivnostima. Kao aktivnosti slobodnog vremena navode se one koje mladi slobodno izabiru te se smatraju njihovim diskrecijskim pravom.

Izbor sadržaja dokolice uvjetovan je subjektivnim i objektivnim čimbenicima (Ilišin, 2002). Subjektivni čimbenici su npr. društveni položaj, obrazovanje, navike, sposobnosti, dok se objektivni čimbenici odnose na socijalnu okolinu: njezino kulturno nasljeđe, ponudu i dostupnost određenih sadržaja.

U istraživanju u Danskoj (Mehlbye i Jensen, 2003) pokazalo se da je jedna od glavnih aktivnosti slobodnog vremena bavljenje sportom. Govoreći o svojim interesima i željama u sferi provođenja slobodnog vremena, dio djece i mladih ističe da su određene aktivnosti i interesi uvjetovani i ograničeni njihovom cijenom. S tim u vezi i Lucaciu (2002) navodi kako aktivnosti slobodnog vremena uglavnom ovise o ekonomskoj i društvenoj realnosti određenih zemalja. Aktivnosti, sadržaji i programi slobodnog vremena trebali bi težiti kako razvoju samog pojedinca tako i razvoju lokalne zajednice i društva općenito.

*Leisure*/dokolica je, ponavljamo, ključni kontekst za edukaciju i učenje, zdravlje mladih ljudi te jedan od važnih prostora za njihovu participaciju.

Larson i Verma (prema Irby i Tolman, 2002) su proveli istraživanje o slobodnom vremenu mladih diljem svijeta (kroskulturalno). Izdvajaju se tri glavna pitanja: *Koliko* slobodnog vremena, *što* se radi (aktivnosti) u slobodno vrijeme i *s kime* ga se provodi?

*Koliko* vremena: Larson i Velma navode razliku između neindustrijskih i postindustrijskih nacija. Tako se, na primjer, u Keniji 10% tzv. budnog vremena djece i mladih može shvatiti kao slobodno vrijeme, dok je u SAD-u taj udio otprilike 50%. Također, u neindustrijskim nacijama, dječaci imaju znatno više slobodnog vremena od djevojčica koje su zadužene za više kućanskih obaveza.

*Aktivnosti* slobodnog vremena: u postindustrijskim društvima kao značajni faktor provođenja slobodnog vremena spominje se *media use* (gledanje tv, slušanje glazbe). Također mladi iz ovih društava slobodno vrijeme značajnije više provode u aktivnim i strukturiranim aktivnostima (poput sporta, umjetnosti itd.). U terminima nestrukturiranog provođenja slobodnog vremena što je u dječjoj dobi period igre, u neindustrijskim društvima se u adolescenciji taj period odnosi uglavnom na rad a u europskom i američkom društvu taj dio vremena otpada na *razgovor* (često više od dva sata dnevno). Vrijeme provedeno u tome da se “ne radi ništa” (čekanje, razmišljanje, “*hanging out*”) uglavnom se odnosi na mlade iz postindustrijskih društava.

*S kime se provodi slobodno vrijeme*: U neindustrijskim društvima većina slobodnog vremena se provodi unutar obitelji i kuće, s time da dječaci češće slobodno vrijeme provode s vršnjacima. U postindustrijskim društvima mladi slobodno vrijeme uglavnom provode s vršnjacima.

Govoreći o kategoriji “vrijednosti druženja”, Ropuš-Pavel (1999) spominje sljedeće pojmove dobivene kvalitativnom analizom intervjua sa maloljetnicama u Odgojnom zavodu: zabava, povjerenje, razgovor, razumijevanje, pomoć, humor, mirenje te ostalo (trošenje novaca, ne raditi ništa/trošenje vremena).

Pod pojmom zabava u istom istraživanju navode se sljedeće aktivnosti i interesi: sport, rekreacija, likovni, glazbeni, dramski, plesni, filmski, literarni, kolekcionarski i drugi interesi.

U Velikoj Britaniji na području Gatesheada, Tynea i Weara provedeno je dvogodišnje istraživanje (Hayes, 2002) na uzorku od djece/mladih u dobi od 11 do 14 godina sa svrhom boljeg razumijevanja životnog stila mladih ljudi te dobi iz njihove perspektive. Ukupan uzorak činilo je 2 000 mladih, a dodatno su rađeni dubinski intervjui s 37 mladih koji su vodili dnevnik o tome što im se događa u slobodno vrijeme. Jedan od ciljeva bio je i vidjeti koliko su mladi izloženi rizicima i povredama u slobodno vrijeme. Zanimljivima su nam se učinili sljedeći rezultati:

- Najpopularnija mjesta za provođenje slobodnog vremena su kuće/stanovi prijatelja, potom ulice, kafići, parkovi te trgovački centri.
- Rijetko se provodi slobodno vrijeme u i sa obitelji.
- Mali broj ispitanika provodi slobodno vrijeme u organiziranim aktivnostima izvan škole poput izviđača.
- 40% ispitanika navodi da provodi slobodno vrijeme na opasnim mjestima.
- Polovina ispitanika navodi da je participirala u rizičnim aktivnostima pri izlasku s vršnjacima.

• Više od polovine ispitanika je izjavilo da redovito konzumira alkohol te se čini da su mnogi roditelji tolerantni prema takvom ponašanju.

• Glavna aktivnost slobodnog vremena za te mlade ljude je gledanje televizijskog programa, nakon čega slijedi slušanje glazbe te druženje s vršnjacima.

- Pisanje zadaće, rad na računalu te gledanje videa su također vrlo uobičajene aktivnosti.
- Sportske aktivnosti manje su zastupljene i to uglavnom nogomet i vožnja biciklom za dječake i hodanje i plivanje za djevojke.

Drugo britansko istraživanje (2004) o aktivnostima slobodnog vremena mladih iznad 16 godina u Bath and East Somerset regiji došlo je do sljedećih naputaka:

- Potrebno je ponuditi aktivnosti koje su cijenom dostupne mladima (zabava, igra i dokolica)
- Kreirati mjesta za druženje (formalnih i neformalnih)
- Pokretanje projektnih aktivnosti (npr. Cyber Cafe)
- Omogućavanje prilika za kreativne aktivnosti i upoznavanje sebe
- Omogućiti pristup glazbi

Petrova (2001) je provela istraživanje u Rusiji na dvjema grupama ispitanika: prvu grupu činili su oni koji imaju djecu, unuke, rođake tinejdžere, a drugu grupu su činili oni koji nemaju tinejdžere u užoj ili široj obitelji. Objema grupama postavljeno je isto pitanje: Što mislite o slobodnom vremenu mladih? Što mislite da oni čine u slobodno vrijeme?

Prva grupa ispitanika navela je da tinejdžeri većinu slobodnog vremena provode kod kuće pomažući i brinući o svojoj mlađoj braći/sestrama, radeći na računalu, gledajući televiziju, slušajući glazbu, a manje vremena provode na ulici s prijateljima.

Samo 5% ispitanika iz prve grupe navelo je da tinejdžeri ne rade ništa ili slobodno vrijeme provode u antisocijalnim ponašanjima poput pijenja alkohola, uzimanja droga i sl.

Ispitanici iz druge grupe, koji nemaju tinejdžere u svojoj obitelji izrazili su posve drukčije gledište: njih 29% smatra da današnja mladež provodi slobodno vrijeme na način da “*piju pivo, lutaju ulicama, ne čine ništa dobro*”.

Gledište samih mladih o načinu provođenja slobodnog vremena i životnog stila iznosi se u jednom škotskom istraživanju iz 1989. (Hendry, Schucksmith i Love): mladi se od strane odraslih,

uglavnom percipiraju kao lijeni, oni koji ne mare ni za koga osim za sebe i ne žele raditi dok je stajalište samih mladih da im društvo ne nudi puno sadržaja i prilika u kojima bi mogli pokazati svoje potencijale. Mladi su posebno isticali problem pronalaska mjesta za druženje na kojima se ne poslužuje alkohol.

*Pitanjem slobodnog vremena mladih u našoj zemlji bavilo se u sklopu istraživanja vrijednosnih sustava i oblika ponašanja mladih u okviru tranzicijske Hrvatske: Mladi uoči trećeg milenija. Istraživanje je provedeno na 1700 ispitanika na području cijele Hrvatske.*

Tako Ilišin (2002), na populaciji mladih Hrvatske, faktorskom analizom izdvaja sljedeće faktore/orijentacije vezano uz interese: *spoznajnu interesnu orijentaciju* gdje je zajednička komponenta intelektualni angažman mladih, *socijalnu interesnu orijentaciju* usmjerenu na socijalnost i određeni hedonizam, *tradicionalističku interesnu orijentaciju* te *kompeticijsku interesnu orijentaciju* s naglaskom na elementima kao što su snaga, vještina, natjecanje i obučenosť.

Promatrajući rezultate, autorica zaključuje da su mladi Hrvatske nehomogeni u socijalnoj, tradicionalističkoj te kompeticijskoj orijentaciji, a homogeni u spoznajnoj orijentaciji. Rezultati pokazuju da su najutjecajnije socijalizacijski čimbenici utjecaj osobnog obrazovanja, socioobrazovnog podrijetla te uže i šire društvene sredine. Razlike su također pronađene u odnosu na izrazito ruralne (istok Hrvatske) i izrazito urbane regije (grad Zagreb, Istra i Primorje) i to u aktivnostima svakodnevice (Ilišin, 2002).

Uspoređujući dobivene rezultate s rezultatima sličnog istraživanja iz 1986. Ilišin (2002) navodi kako mladi u današnje vrijeme u većoj mjeri odlaze na tulum, izlaze u kafiće ili ljenčare, a manje posjećuju kina, umjetničke izložbe, sportske priredbe, kazališne predstave, slušaju narodnu glazbu, odlaze u šetnje i na izlete te manje sudjeluju u igrama na sreću. Slušanje rock i klasične glazbe kao i posjećivanje diskoklubova ostalo je zastupljeno u jednakoj mjeri.

Više od polovine mladih često prakticira one aktivnosti koje su povezane s druženjem, zabavom i razonodom, što možemo povezati s činjenicom da je slobodno vrijeme prije svega prilika za razonodu, opuštanje i rekreaciju.

Faktorskom analizom izdvojeno je sedam obrazaca: *elitni kulturni obrazac, urbani kulturni obrazac, zaokupljenost društvenim radom, zaokupljenost sportom, zaokupljenost medijima, ruralni kulturni obrazac, zaokupljenost glazbom.*

S obzirom na količinu slobodnog vremena dvije trećine mladih iz uzorka raspolaže s više od tri sata slobodnog vremena dnevno dok desetina navodi kako uopće nema slobodnog vremena.

Rezultati također pokazuju da je od korištenja psihoaktivnih supstanci u slobodno vrijeme najraširenije korištenje duhana i alkohola te lakih droga i različitih psihofarmatika.

U zaključnim razmatranjima svog istraživanja Ilišin (2002) kaže da se o današnjoj mladeži može govoriti kao o prilično pasiviziranoj te osiromašenoj generaciji što povezuje sa općim padom životnog standarda u Hrvatskoj.

Napominje kako je hrvatska mladež primarno zainteresirana za fenomene iz područja privatnosti (prijateljstva, zabava, razonoda i dr.) te da je najrašireniji urbani kulturni obrazac: izlasci u kafiće, diskoklubove, druženja, tulumi, ljenčarenje te odlasci na koncerte.

Povezujući faktore interesne orijentacije i kulturne obrasce, Ilišin (2002) zaključuje da mlade u Hrvatskoj možemo načelno podijeliti na tzv. socijalno kompetentniju mladež (socijalna orijentacija i elitni i urbani obrazac) koju čine mladi višega socijalnog podrijetla te boljeg obrazovanja koji su socijalizirani u urbanim sredinama te na drugoj strani mladi nižega socijalnog podrijetla koji su se školovali za radnička ili obrtnička zanimanja te su vezani uz ruralnu sredinu (tradicionalistička interesna orijentacija i ruralni obrazac).

## SAMOPREZENTACIJA DJECE I MLADIH S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU O SLOBODNOM VREMENU

### Metode rada

#### a) uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno u institucijama za odgoj djece i mladih s poremećajima u ponašanju. Vodeći se prema specifičnostima kvalitativne analize u ovom slučaju o uzorku je ispravniije govoriti kao o izboru. Izboru istraživača da u proces istraživanja uključi pojedince ili grupe temelji se na pretpostavci da će među tom populacijom naći informacije o problemu ili pojavi o kojoj želi istraživati. (Mesec, 1998:74)

Sudionici istraživanja podijeljeni su u dva subuzorka jer postoje specifičnosti i znatnije razlike u institucijama, njihovoj svrsi i odgojnim procesima koji se u njima događaju. Isto tako postoji razlika u dobi i intenzitetu poremećaja u ponašanju tih dviju skupina.

Djeca i mladi koji se nalaze u Domu za odgoj djece i mladeži u Zagrebu i Karlovcu u dobi od 12-17 godina (11 M i 3 Ž) nalaze se u takozvanom procesu stacionarne dijagnostike. Ta su djeca i mladi već ranije bili korisnici socijalnih intervencija, međutim zbog intenziviranja neprihvatljivog ponašanja i/ili pogoršanih vanjskih, uglavnom obiteljskih okolnosti trebaju drukčiji oblik tretmana.

Mladi koji se nalaze u Stambenoj zajednici Dječjeg doma Zagreb, u dobi od 17-20 godina (2 M i 4 Ž) također su ranije bili korisnici socijalnih intervencija, a zbog smanjenog intenziteta neprihvatljivog ponašanja, ali nepovoljnih okolinskih faktora nalaze se u ovakvom tipu društvene skrbi na koju, međutim, uskoro više ne mogu računati.

Uzorak je koherentan s obzirom na poziciju djeteta/mlade osobe koja već neko vrijeme prima socijalnu skrb i stručni tretman, a obzirom da su se potrebe promijenile, nalazi se u procesu procjene potreba i planiranja daljnjih intervencija od strane stručnjaka i društva.

Prema Breakwell (2001) riječ je i o "postignutom uzorku", tj. onima koji su pristali sudjelovati. Stopa odgovaranja, odnosno sudjelovanja ispitanika u tom istraživanju iznosi 100%.

Slijedili smo etička načela u istraživanjima s djecom, ponajprije dobrovoljnost, mogućnost izbora, transparentnost, iskrenost i anonimnost.

#### b) prikupljanje podataka

U prikupljanju podataka korištena je metoda razgovora, tehnika polustrukturiranog intervjua. U slučaju nerazumijevanja ili potrebe za spoznavanjem šireg konteksta korišten je uvid u dokumentaciju (socijalna anamneza, mišljenja eksperata i sl.) te konzultacije s odgovateljima u ustanovi i drugim stručnjacima – psiholozima, socijalnim radnicima.

Mollenhauer i Uhlendorff (1992) navode da podaci dobiveni klasičnim pristupom predstavljaju samo dio "istine" o djetetu/mladoj osobi, a samoprezentacijski intervju uključuje njegov unutarnji/subjektivni pogled na vlastitu životnu situaciju.

U istraživanju smo koristili kao predložak za polustrukturirani intervju Kobolt (1998), "*Socijalnopedagoške dijagnoze – samopercepcija in samoprezentacija otrok in mladostnikov s težavami v socialni integraciji kot osnova za oblikovanje individualnih vzgojnih programov*."

S obzirom na to da je riječ o polustrukturiranom intervjuu, istraživač neposredno oblikuje proces intervjuiranja, a specifičnost socijalnopedagoškog intervjua je njegova uloga koja je dijagnostička i tretmanska. Takav je intervju izrazito dinamičan, emocionalan, katkad i nepredvidiv.

#### c) uređenje empirijske građe i objektivnost

Uređivanje empirijske građe – sažimanje i strukturiranje te razumijevanje i tumačenje dobivene empirijske građe etape su kvalitativne analize koje nisu strogo razdvojene. Protokoli postav-

ljeni oko izvedbe etape u pojedinim se područjima isprepleću pa je i u samom početku, sažimanju gradiva, potrebno provjeravati razumijevanje kako bi objektivnost tumačenja bila veća. Prema Mayeringu (1995) cilj sažimanja je reduciranje građe na način da se očuvaju bitni sadržaji, da se stvori pregledna zbirka koja je još uvijek vjeran pokazatelj osnovne građe.

Cilj strukturiranja je izlučiti određene aspekte iz teksta prema prethodno utvrđenim kriterijima i procijeniti ga prema kriterijima, kao što je na primjer – presjek cijele građe ili neke teme, kao što je ovdje slobodno vrijeme.

Radi objektivnije procjene u prikupljanju i analizi podataka sudjeluje najmanje tri istraživača.

Empirijska građa našeg istraživanja je 40 intervjuja. Prvotno smo u svakom intervjuu obilježili izjave, rečenice i dijelove teksta, jedinice, koje smo procijenili “korisnima”. To su kodovi prvog reda. Svakom pojedinom kodu prvog reda pridružili smo tzv. relevantni pojam, imenovali ga, nastojeći zadržati bit jedinice teksta. Tako je nastao kod drugog reda. Kodovi drugog reda potom su grupirani u kategorije, svrstani pod zajedničke pojmove “višeg reda” što je pridonijelo boljoj strukturiranosti empirijske građe. Nastojeći razumjeti i protumačiti tako organiziranu građu, pronašli smo mogućnost definiranja dimenzija unutar svake pojedine kategorije. Povezivanje dimenzija nudi jedan od načina interpretacije studiranog materijala. U tom smislu možemo govoriti kako su dimenzije “na najvišem stupnju interpretacije”.

U svim etapama studiranja empirijske građe od velike je pomoći Nvivo, računalni program za kvalitativnu analizu podataka (iako je uloženo dosta vremena i truda u savladavanje njegovih alata). Najznačajnija uloga toga računalnog programa je u pohrani svih projektnih i istraživačkih dokumenata, protokola, dodatnih informacija i teorije o istraživanom problemu, ali osobito mogućnost brzog povezivanja različitih “udaljenih” dijelova empirijske građe. To je osobito korisno u procesu razumijevanja, kad istraživač nastoji zadržati u pamćenju veliku količinu podataka (tzv. učenje empirijske građe), kako bi što više relevantnih podataka uzeo u obzir. Mogućnost brzog pronalaska različitih dijelova različitih dokumenata pokazala je svoju značajnost. (Bazeley i Richards, 2000)

#### **d) analiza**

Izbor analitičkog pristupa bio je već u samom početku istraživanja definiran i projektnim zadaćama, približiti se maloljetnikovom doživljavanju i razumijevanju, spoznati značenja i strukturu samopredstavljanja maloljetnika. Kako je tumačenje samoprezentacije osjetljiva zadaća tako i stvaranje modela i interpretacija “predrazumijeva” nastojanje izbjegavanja postojećih teorijskih okvira.

Mesec (1998) također smatra kako suspendirati teorijska predrasumijevanja, znači svome znanju ne dopustiti da prebrzo strukturira naše istraživačke postupke i zaključke. Stvoriti “senzibilizirajući koncept”, koji počiva na nekoliko pojmova teorijskog ishodišta, koji usmjerava, a onemogućuje povezivanje i zaključivanje na osnovi već postojećih teorijskih okvira. (Glaser, Strauss, 1967)

No na pitanje kako postići da dosadašnje znanje ne utječe na brzopletost pojmovnog povezivanja i zaključivanja, nema jednostavnog odgovora. Čini se važnim držati otvoren pojmovni okvir, ali i pojmovnu mrežu, oblikovati pojmove, ali ih ne vezati u konzistentan model, ostaviti otvorenu mogućnost za oblikovanje različitih modela (Mesec, 1998). Okvir teorijskog predrasumijevanja ovdje je ekološki i kontekstualni model razumijevanja razvoja sa svojim teorijskim premisama da razvojne procese treba razumjeti u najširem smislu sa svim povezanostima i ovisnostima.

Analizirati empirijsku građu znači interpretirati, u isprepletenom i neuređenom gradivu prepoznati cjeline te ih imenovati. To je proces čiji je plod konstrukcija građena iz posezanja u gradivo i niza ponuđenih odgovora na pitanja kao što su koja je bit pojave, kako je imenovati, sa čime povezana, kakva je ta veza, kojoj skupini “pojava višeg reda” pripisati (Mesec, 1998).



U analizi empirijskog gradiva našeg istraživanja nastojali smo, koliko je moguće, izjave minimalno interpretirati. U fazi postupka otvorenog kodiranja, postupka konceptualizacije, pojave smo imenovali opisno, trudeći se slikovito definirati relevantni pojam (način upoznavanja novih prijatelja, razočaranje u vršnjake, doživljaj sebe među vršnjacima i sl.). Izbor u definiranju i oblikovanju relevantnih pojava bio je minimalna interpretacija te osjetljivost na kontekst. Iz mnogobrojnih “kodova drugog reda” kako smo nazivali relevantne pojmove proizišle su kategorije poput doživljaj slobodnog vremena, interesi, aktivnosti s društvom i dr. Proučavajući takvo, na neki način hijerarhijski strukturirano, gradivo zaključili smo da relevantni pojmovi grupirani unutar nekoliko skupina po kategoriji kreiraju dimenzije kategorija kao što su asocijalna ponašanja, ili potpuna pasivnost, čija je značajnost u tome što definicija uzima u obzir nove odnose pojmova (tzv. odnosno kodiranje) koji grade ukupnu sliku, čuvajući sve specifičnosti.

### **Cilj i pretpostavka istraživanja**

Specifičnost projektnih aktivnosti iz kojih je proizišlo ovo istraživanje, ali i samoga metodološkog postupka, ogleda se i u pretpostavkama do kakvih spoznaja ovim putem možemo doći.

Krajnji cilj je nastojanje da se poboljša učinkovitost socijalnopedagoškog procesa donošenja odluka i programiranja tretmana za djecu i mlade, koji će se više nego što je dosad uobičajeno temeljiti na uključenosti djece i mladih u taj proces. Njih se s jedne strane uključuje kao aktivne participante u konkretnim situacijama, ali i kao najznačajnije izvore informacija (kroz samoprezentaciju), koje će istraživač minimalno i samo nužno interpretirati.

S obzirom na karakteristike polustrukturiranog intervjua pretpostavka je da će djeca i mladi slobodno aktualizirati, za njih, značajne teme.

Bit će vidljiva razlika između dvije ispitivane skupine: mladi iz stambene zajednice provodit će slobodno vrijeme organizirano, u druženju i radu, dok će djeca i mladi sa stacionarne dijagnostike rijetko govoriti o strukturiranim aktivnostima, a spominjat će i asocijalna ponašanja.

Tim putem dobivene spoznaje moći će se komparirati s već postojećim teorijskim spoznajama, ali će se pokazati i specifičnosti.

Rezultati mogu pridonijeti boljem razumijevanju provođenja slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju i kao takvi biti korisni u stvaranju kvalitetnijih društvenih intervencija.

### **Rezultati istraživanja**

Da bi se iz velikog broja stranica teksta mogli donijeti neki zaključci, nastojala se izraditi pregledna “zbirka” koja može predstavljati vjeran odraz osnovne građe. U svrhu izrade takve zbirke korišteno je hijerarhijsko strukturiranje gradiva. “Vrijedne” izjave djece i mladih izlučene su iz ostalog teksta i nazvane opisnim pojmovima koji nastoje reći o čemu se u izjavi radi – to su dimenzije. Dimenzije imaju nadređeni pojam – kategoriju, odnosno kategoriju kao što je doživljaj slobodnog vremena, možemo opisati pomoću njezinih pripadajućih dimenzija iza kojih stoje izjave djece i mladih sudionika tog istraživanja.

U području interesa i slobodnog vremena postoje sljedeće kategorije:

- a) interesi
- b) aktivnosti s društvom
- c) aktivnosti u kući/ samostalno
- d) organizirane aktivnosti
- e) specifične aktivnosti
- f) doživljaj slobodnog vremena

Kategoriju **interesa** čine izjave i opisi u kojima djeca i mladi govore o svojim glavnim preokupacijama i zanimanjima te omiljenim aktivnostima. U toj kategoriji nalazimo sljedeće dimenzije:

- Filmovi (*Pa horrore, to obožavam i ovak nešto, fantastiku* 7/20)
- Glazba (*Rap i techno* 9/20; *narodnu glazbu* 10/20; *punk* 13/20)
- Glazba kao životni stil (*slušam punk, crashmetal, deathmetal, hard core punk, svašta slušam, ono, to mojim roditeljima se ne sviđa ta muzika. Bio sam godinu i pol panker, onda sam poslije prešao u sotoniste* 18/20)
- Čitanje (*obožavam čitati knjige i prepričavati...; ljubavne romane, ali znam čitati i neke knjige šta treba* 5/20)
- Crtanje (*volim crtati* 5/20; *crtam...; najviše volim crtati* 10/20)
- Stjecanje novih vještina (*sama sam učila svirati i sestrična me učila. U domu nekad sviramo klavir, gitaru* 16/20; *čim mi mama kupi skejt, ono opet ću se skejtati početi, jer želim to naučiti, stvarno to želim naučiti* 14/20; *Htjela bi se baviti još manekenstvom* 7/20; *Pa... računala. Uključio sam se u ovu sekciju u Domu* 3/20)

• Orijehtacija na fizički rad (*pravim nešto kod kuće, neke zvučne kutije, to me interesira. Volim raditi oko drveta, to me zanima* 3/20; *Znam si koji put motorić popraviti i to* 18/20)

Promatrajući dvije skupine ispitanika iz našeg uzorka možemo zaključiti da nema značajnijih razlika među njima na području interesa: obje skupine navode otprilike jednake interese koji su vidljivi iz navedenih dimenzija.

U kategoriju **aktivnosti s društvom** uvrstili smo sve izjave i opise druženja s vršnjacima izvan kuće (*outdoor activities*) kroz sljedeće dimenzije:

• Izlasci/druženje (*pričamo, idemo negdje na piće, pričamo smijemo se, idemo van, zabavljamo se idemo ne znam ... tamo gdje se pleše, u disko* 6/20; *pričamo, tračamo, idemo na kavu, idemo u kino ... šćemo poslije posla recimo, odemo na kavu, pričamo, o djevojkama, o poslu, skomentiramo nešto, i tako dalje i odemo na utakmicu, na večer malo van pa si recimo malo popijemo, pa smo sretni i tako ...* 8/20; *Idemo na pizzu, čevape* 11/20; *kartat s prijateljima* 12/20; *Pa dođem van, pričamo, sjedimo na klupi, pričamo smiješne dogodovštine, ne znam vozimo skejt, pretežito većinom vozimo skejt, onda, tak idemo po gradu, zezamo se* 13/20; *Da ili odemo na biljar negdje na kavu i tak nešto* 13/20)

• Sport i rekreacija (*priroda nas veseli, odemo na vožnju bicikla, s tim da imam jedno priznanje, pohvalnicu iz maratona od nekih 150 km,* 12/20; *zezamo se, igramo skoro svaki dan košarku, nogomet ... Najbolje je kad igramo košarku, to je najbolje, baviti se sportom* 3/20; *igramo stolni tenis, nogomet* 2/20)

• Provođenje vremena sa curom/dečkom (*naći se s djevojkom* 19/20; *odem do cure odemo negdje van na kavu, posudimo si neki video, film, pogledamo ga ... više puta odemo negdje van* 8/20; *eventualno na večer poslije ... s dečkom i to je to* 1/20)

• Asocijalno ponašanje (*ono kupili smo dvije gajbe piva, nas dvadeset, sjedimo, pijemo ... ha, ha ...* 18/20; *išao sam van s prijateljima, napio sam se, tukli smo se, razbijali ...* 4/20; *nabaviti nešto za pušiti idemo pušiti, idemo se drogirati, idemo raditi gluposti* 14/20)

Za obje skupine ispitanika iz našeg uzorka karakterističan je način provođenja slobodnog vremena uglavnom kroz izlaske u kafiće, diskoklubove te vrijeme provedeno u razgovoru i opuštanju u društvu vršnjaka te sportskim i rekreativnim aktivnostima.

Ispitanici smješteni u stambenoj zajednici slobodno vrijeme češće provode s curom/dečkom što se donekle može povezati i s njihovom dobi, dok ispitanici iz druge skupine (institucionalna dijagnostika) češće spominju asocijalno ponašanje tijekom slobodnog vremena, vezano uz konzumiranje alkohola, marihuane te tučnjavu.

U kategoriji **aktivnosti u kući** nalaze se sve izjave u kojima djeca i mladi spominju aktivnosti koje uglavnom provode samostalno i u kući (*indoor activities*). Te se aktivnosti u nekoj mjeri poklapaju s njihovim interesima, dok se dio aktivnosti u kući odnosi i na obavljanje kućanskih poslova ili pasivno provođenje slobodnog vremena. Dimenzije unutar te kategorije su:

- Gledanje TV (*obično gledam TV* 2/20; *pogledati televiziju ako ima nešto dobro na njoj* 1/20)

- Čitanje (*najbolje je kada čitam, onda uvijek nešto lijepo pročitam 2/20; volim pročitati ... ne znam ... koju knjigu 20/20; čitam neke knjige koje se mene sviđaju 6/20*)
- Slušanje glazbe (*glazba, normalno, da 19/20; slušam liniju 10/20*)
- Kućanski poslovi (*volim peglati, volim prati veš; volim ovak stan pospremati, ali ne volim svoj ormar pospremati; kuhati 5/20*)
- Potpuna pasivnost (*gotovo stalno sam kod kuće 2/20; Spavam; najviše spavati ...; Jedem, to je jedino kaj radim svaki dan 11/20*)

Djeca i mladi iz obje skupine uglavnom provode aktivnosti kod kuće na sličan način: gledanje televizije, slušanje glazbe itd.

Kod ispitanika iz prve skupine (stacionarna dijagnostika) češće nalazimo izjave o potpuno pasivnom provođenju slobodnog vremena.

Kategorija **organizirane aktivnosti** sadržava sve izjave o provođenju slobodnog vremena na strukturiran i organiziran način, uglavnom u formalnim institucijama slobodnog vremena, i to najčešće u domeni sporta. Te su se aktivnosti pretežno odvijale u prošlosti.

Dimenzije:

- Aktivnosti u ranijem životu (*trenirala sam godinu dana, rukomet 10/20; trenirao sam godinu dana košarku, ali mi je dosadilo 3/20; Ranije sam trenirao košarku; Biciklizmom, sudjelovao sam na natjecanjima i tak 12/20; prije sam trenirao tae kwon do 9/20*);

- Sadašnje aktivnosti (*trčanje i košarka. Trčim svako veče 7/20*).

Ispitanici iz obje skupina uglavnom su se organiziranim aktivnostima bavili u ranijem životu (u osnovnoj školi), dok se vrlo mali dio njih, i to uglavnom iz skupine ispitanika smještenih u stambenoj zajednici, trenutačno bavi nekim organiziranim aktivnostima.

U kategoriji **specifičnih aktivnosti** nalaze se svi opisi i izjave vezane za aktivnosti slobodnog vremena koje se pretežno odnose na pojedine ispitanike/odnosno specifične su za pojedince. Unutar te kategorije izdvajamo sljedeće dimenzije:

- Honorarni posao (*zato što ovako vikendom radim kao ispomoć u jednom polurestoranu 20/20*);

- Provođenje slobodnog vremena s obitelji (*ako sam dobro raspoložena odem kod mame, odem ne znam, izvučem ih van: idemo na kavu, idemo trčati, idemo na Sljeme 15/20*);

- Adrenalinske aktivnosti/sportovi (*al ja volim brzu vožnju, meni adrenalin kad mi radi, to je fiju. Najbolje se osjećam, zato volim ekstremne sportove, alpinizam, planinarenje, svo ono di ima opasnosti i to. Zato sam i rolanje izabrao 14/20*).

Mladi iz druge skupine (stambena zajednica) navode da dio svoga slobodnog vremena provode u obavljanju honorarnog posla dok ispitanici iz prve skupine (institucionalna dijagnostika) ističu adrenalinske sportove i provođenje slobodnog vremena sa obitelji.

Analizirajući izjave naših ispitanika izdvojili smo još jednu nama važnu kategoriju koja se odnosi na prostor slobodnog vremena, a to je **doživljaj slobodnog vremena**. U ovu kategoriju svrstane su sve izjave i opisi koji oslikavaju što slobodno vrijeme znači za ispitanike iz našeg uzorka te kako ga doživljavaju. Kategorija sadržava sljedeće dimenzije:

- Slobodno vrijeme kao dio strukture dana (*kada prestane škola, kada ispunim sve obaveze što se tiče škole, kada dođem kući, bacim torbu, kada je prekrasan dan, kada mogu uživati ... raditi što me volja 20/20; sad jako malo, moja škola je takva da kad... ne znam ... su praznici, za mene nisu, zato kaj idem na praksu, eventualno na večer poslije 1/20; To je kad si vani, igraš nogomet, košarku, kad nema učenja i škole i tak 11/20*)

- Potpuna sloboda (*da idem vani na skejt i da da doma gledam televiziju, kad pada kiša i kad mi se da ići kod prijatelja i zezat se i doć doma 13/20; slobodno vrijeme bilo samo dok sam izašo preko ograde iz doma, bili izlasci... ja sam volio po gradu lunjati ... 19/20; To znači da sam slobodan 2/20; Slobodno vrijeme je vrijeme kad ja imam za sebe, kad mogu raditi ono što hoću ... 6/20; mislim da je dobro slobodno vrijeme ... ono može se raditi što se hoće, odmarat, idem van 9/20*)

- Prilika za asocijalna ponašanja (*Napijanje, pušenje, šoranje, lovljenje cura ... i ništa više 4/20*)

I ispitanici smješteni u stambenoj zajednici i ispitanici sa stacionarne dijagnostike u podjednako mjeri doživljavaju slobodno vrijeme kao dio strukture dana/vrijeme nakon izvršenih školskih i radnih obveza. Viđenje slobodnog vremena kao potpune slobode češće nalazimo kod ispitanika sa stacionarne dijagnostike, dok ispitanici smješteni u stambenoj zajednici češće govore o doživljaju slobodnog vremena kao potpune slobode u kontekstu ranijeg života u domu (*slobodno vrijeme bilo samo dok sam izašo preko ograde iz doma, bili izlasci ... ja sam volio po gradu lunjati 19/20*).

Dio ispitanika sa stacionarne dijagnostike doživljava slobodno vrijeme kao priliku za asocijalna ponašanja što ne nalazimo kod ispitanika smještenih u stambenoj zajednici. Ovaj podatak možemo povezati i sa činjenicom da govoreći o aktivnostima s društvom dio ispitanika sa stacionarne dijagnostike navodi upravo aktivnosti koje se odnose na asocijalna ponašanja.

### Zaključak

Zaključno, promatrajući obje skupine ispitanika, možemo reći da između njih postoje razlike:

- Ispitanici iz prve skupine (stacionarna dijagnostika) češće spominju asocijalno ponašanje u slobodno vrijeme vezano uz konzumiranje alkohola, marihuane te tučnjavu.

- Ispitanici smješteni u stambenoj zajednici češće slobodno vrijeme provode s curom/ dečkom.

- Kod ispitanika iz prve skupine (stacionarna dijagnostika) učestalije su izjave o potpuno pasivnom provođenju slobodnog vremena.

- Vrlo se mali dio ispitanika iz skupine smještenih u stambenoj zajednici trenutno bavi nekim organiziranim aktivnostima dok to uopće ne nalazimo kod ispitanika u procesu stacionarne dijagnostike.

- Viđenje slobodnog vremena kao potpune slobode češće nalazimo kod ispitanika sa stacionarne dijagnostike, dok ispitanici smješteni u stambenoj zajednici češće govore o doživljaju slobodnog vremena kao potpune slobode u kontekstu ranijeg života u domu.

- Dio ispitanika sa stacionarne dijagnostike doživljava slobodno vrijeme kao priliku za asocijalna ponašanja što ne nalazimo kod ispitanika smještenih u stambenoj zajednici.

Dobro poznavanje specifičnih dimenzija unutar pojedinog socijalnopedagoškog područja i njihova interpretacija kroz dinamiku i uzajamno djelovanje doprinos je kvaliteti intervencija u socijalnopedagoškom radu općenito, pa tako i na području slobodnog vremena.

Ispitanici iz našeg uzorka, s obzirom na prethodno definirane dvije skupine (institucionalna dijagnostika i stambena zajednica), pokazuju donekle različite načine provođenja i viđenja slobodnog vremena i, s tim u vezi, životnog stila.

Djeca i mladi iz skupine institucionalne dijagnostike uglavnom pokazuju problematična ponašanja i u sferi slobodnog vremena i to kroz različite oblike ovisničkih i nasilnih ponašanja u društvu vršnjaka. Slobodno vrijeme kod te skupine može predstavljati faktor rizika za daljnje pojavljivanje neprihvatljivog ponašanja, ali s druge strane, uz adekvatno vođenje, organizirano slobodno vrijeme može postati značajan zaštitni faktor i prilika za podizanje socijalne kompetencije i dobrog osjećaja te djece i mladih.

Mladi smješteni u stambenoj zajednici starije su dobi i već su bili korisnici niza intervencija, te se nalaze u fazi posttretmana pa su njihove aktivnosti u većoj mjeri organizirane i socijalno prihvatljive, što je vjerojatno i rezultat kako njihova sazrijevanja tako i dosadašnjih intervencija. Kod te skupine mladih slobodno vrijeme može se sagledati i kao jedan od čimbenika na kojima se gradi njihovo uspješno uključivanje u svijet odraslih i medij za osnaživanje mladih za participaciju u zbivanjima njihove društvene sredine.

Promatrajući ranije iznesene rezultate brojnih istraživanja o slobodnom vremenu djece i mladih mogu se primijetiti neke sličnosti: za djecu i mlade iz tog uzorka karakteristično je provođenje

slobodnog vremena uglavnom kroz izlaske u kafiće, diskoklubove te vrijeme provedeno u razgovoru i opuštanju u društvu vršnjaka te sportskim i rekreativnim aktivnostima. Isti način provođenja slobodnog vremena nalazimo i kod opće populacije mladih u Hrvatskoj (Ilišin, 2002) gdje prevladava urbani kulturni obrazac (izlasci u kafiće, diskoklubove, druženja, tulum) te primarni interes vezan uz sferu privatnosti (prijateljstva, zabava, razonoda).

Sličnosti nalazimo i uspoređujući ovaj uzorak s kroskulturalnim istraživanjem slobodnog vremena djece i mladih diljem svijeta (Larson i Verma, prema Irby i Tolman, 2002): u postindustrijskim društvima kao značajni faktor provođenja slobodnog vremena spominje se *media use* (gledanje televizije, slušanje glazbe) što pokazuju i mladi iz ovog uzorka.

Vrlo sličan obrazac provođenja slobodnog vremena nalazimo i kod engleske mladeži (Irby i Tolman, 2002): glavna aktivnost slobodnog vremena je gledanje televizijskog programa, nakon čega slijedi slušanje glazbe te druženje s vršnjacima.

U istom istraživanju spominje se da više od polovine ispitanika redovito konzumira alkohol u slobodno vrijeme dok polovina ispitanika navodi da je participirala u rizičnim aktivnostima pri izlasku s vršnjacima, što nalazimo i u ovom uzorku: ispitanici iz skupine mladih koji se nalaze u procesu institucionalne dijagnostike češće spominju asocijalno ponašanje tijekom slobodnog vremena, vezano uz konzumiranje alkohola, marihuane te tučnjavu. Irby i Tolman (2002) također napominju kako je slobodno vrijeme ujedno i prostor za očitovanje problematičnog ponašanja mladih (pušenje, pijenje, delinkvencija, nasilje, lutanje, rizična seksualna ponašanja do pretjeranog gledanja televizije).

Uzevši u obzir rezultate istraživanja, kako stranih tako i domaćih te rezultate dobivene ovim istraživanjem, slobodno vrijeme je potrebno promatrati kao jedan od ključnih konteksta za učenje, zdravlje mladih ljudi te prostor za njihovu samoostvarenje i participaciju.

## LITERATURA

- Bazeley, P., Richards, L. (2000) **The NVivo – Qualitative Project Book**. London-Thousand Oaks-New Delhi, SAGE Publications.
- Breakwell, G. M. (2001) **Vještine vođenja intervjua**. Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Creswell, (1994) **A Framework for the Study. In Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches**. Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Glaser, B. G., Strauss, A. L. (1967) **The Discovery of Grounded Theory**. Chicago, Aldine.
- Holt, M. (1998) **Young People, Leisure and the Construction of Sexual Identities: a report on work in progress**, University of Birmingham.
- <http://bd.english.fom.ru>: Petrova, A. (2002) **Leisure Among Young People as Seen by Adults**.
- Ilišin, V., Radin, F. (2002) **Mladi uoči trećeg milenija**. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Irby, I., Tolman, J. (2002) **Rethinking Leisure Time: Expanding Opportunities for Young People and Communities**. Washington, The Forum for Youth Investment.
- Kobolt, A. (1998) Posebnosti pri usmerjanju otrok z motnjo vedenja osebnosti. **Defektologica Slovenica, Revija defektologov specialnih pedagogov Slovenije**, Vol 6, (3):41–49.
- Lucaci, I. (2002) Comments on the Paper on Leisure Time Activities for the Helsinki UN Meeting
- Mayering, Ph. (1995) **Qualitative Inhaltsanalyse**. Deutscher Studien verlag, Weinheim.
- Mescic, B. (1998) **Uvod v kvalitativno reziskovanje v socialnem delu**. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo.
- Mollenhauer, K., Uhlenhorff, U. (1992) **Sozialpädagogische Diagnosen. Weinheim und Munchen**, Juventa Verlag.
- Ropuš-Pavel (1999) Samoprezentacija mladostnikove življenske lege – pomenaktivne participacije mladostnika v procesu socijalno pedagoške dijagnoze. Magistarsko delo. Univerza v Ljubljani, pedagoška fakulteta, socialna pedagogika.

- Rot, N. (1983) **Psihologija grupa**. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- [www.akf.dk](http://www.akf.dk): Mehlbye, J., Jensen, U. (2003) **Children and Young People's Leisure Time Activities in the Municipality of Frederiksberg**.
- [www.bathnes.gov.uk](http://www.bathnes.gov.uk): Leisure for young people over 16 years, Bath & North East Somerset Council, Life&Leisure.
- [www.capt.org.uk](http://www.capt.org.uk): Hayes, M.: Project summary: Taking Chances: the Lifestyle, Leisure Worlds and Leisure Risks of Young People, Child Accident Prevention Trust, London.
- [www.scre.ac.uk](http://www.scre.ac.uk): Hendry, L., Shucksmith, J., Love, J. (1989) *As We See It: Young People's Leisure and Life-styles*.
- [www.un.org/esa](http://www.un.org/esa): Dakar Youth Empowerment Strategy: Youth, sports and leisure time activities, 4th World Youth Forum of the UN System – Dakar, Senegal 2001.

## LEISURE TIME OF CHILDREN AND YOUTH WITH BEHAVIORS DISORDERS – QUALITATIVE STUDY

**IVANA JEĐUD**

University of Zagreb  
Faculty of Education and Rehabilitation Sciences  
Department for Behavioral Disorders

**TIHANA NOVAK**

University of Zagreb  
Faculty of Education and Rehabilitation Sciences  
Department for Behavioral Disorders

*Leisure time is a space that should allow for the fulfillment of different needs, such as play, fun, gaining of new skills, build-up of relationships, self-strengthening and many others. During adolescence, coevals become more "important" than the family, hence the needs which were previously fulfilled within a family are in that time fulfilled among coevals. Within a coeval group, young people find the needed support for their attitudes, interests, motives, views of life. It is for this reason, as well as for some other reasons, that the contemporary literature dealing with children and young people with behavioral disorders and those with risk of such disorders assesses the free or leisure time as an important area during which many behavioral risks appear. This time is also assessed as an area in which strength for prevention may be found, as well as potentials for early diagnose and appropriate expert attention and action.*

*This research is a part of the project Socio-pedagogical diagnosis – user participation in the process of needs' assessment and intervention planning. The project was drafted aiming to help in assessment of a child's potentials and its environment and to find better ways of upbringing and socialization. Subject of this paper is only a part of a bigger picture, and is related to free or leisure time. Twenty children and young people with behavioral disorders (all in the process of needs' assessment and intervention planning) were tested. Subjects were 12-17 years old. Half-structured interviews were conducted, and data were elaborated using the qualitative method, through shrinking and structuring using the Nvivo software.*

**Key words:** LEISURE TIME, BEHAVIORS DISORDERS, CHILDREN AND YOUTH, QUALITATIVE METHODOLOGY